

УДК 37. 091. 3:78(075.8)

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович –
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри музичного мистецтва і
хореографії Центральноукраїнського
державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
<https://orcid.org/0000-0001-9112-3468>
e-mail: cherkasov_2807@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Запровадження концепції Нової української школи уможливило підвищення ефективності проведення позакласної роботи з художньо-естетичного виховання молоді. Враховуючи, що художньо-творча діяльність учнів загальноосвітніх навчальних закладів позитивно впливає на всебічний та інтелектуальний розвиток особистості, вивчення і узагальнення різних форм роботи з формування професійної готовності майбутніх учителів музики до художньо-творчої діяльності є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз першоджерел підтверджує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями, з-поміж яких: Е. Абдулін, О. Апраксина, А. Козир, О. Лобова, Л. Масол, О. Ніколаєва, О. Олексюк, Г. Падалка, Е. Печерська, О. Ростовський, Л. Школяр різною мірою розкрито ті чи ті питання художньо-творчої діяльності учнів різних вікових категорій як на уроках так і в позакласній діяльності. Тематика нашого наукового пошуку уможливило обґрунтування процесу організації та проведення найбільш популярних серед молоді форм роботи, які певним чином впливають на художньо-естетичне виховання та самовиховання особистості.

Мета статті полягає в обґрунтуванні основних підходів до організації та проведення позакласної роботи з художньо-естетичного виховання як умови формування професійної готовності майбутніх учителів музики до художньо-творчої діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний рівень розвитку культури й мистецтва, проведення різноманітних мистецьких заходів на міжнародному і всеукраїнському рівнях вимагає від вчителя музики художньо-творчого підходу до вокального виховання молоді. За такого ситуації робота вчителя музики в гуртках сольного співу, організація фольклорних ансамблів та ансамблів народної музики вимагає уточнення основних підходів щодо діяльності цих колективів.

В умовах загальноосвітніх навчальних

закладів діяльність гуртків сольного співу спрямовується на оволодіння молоддю певною манерою співу, як-от: академічною, народною або естрадною. Робота з гуртківцями проводиться у формі групових та індивідуальних занять за допомогою концертмейстера. Для навчання академічної манери співу потрібен концертмейстер піаніст, а народної манери – баяніст. Виконання сучасних естрадних пісень відбувається здебільшого за допомогою фонограм (плюсовок та мінусовок). Залежно від психофізіологічних особливостей розвитку учнів визначається тривалість проведення занять, зазвичай вони повинні проходити двічі на тиждень.

Варто зазначити, що на початку навчального року відповідно до семестрів для кожного учня складається індивідуальний план, у якому міститься характеристика його музичних і вокальних даних, характер голосу, діапазон, перспективи подальшого вокального розвитку. Крім того, в індивідуальному плані подано перелік вокальних творів, передбачених для розучування й опанування у першому й другому семестрах, а також перераховані необхідні для розучування вокальні вправи.

Треба наголосити увагу на тому, що крім індивідуального плану, у керівника гуртка сольного співу повинна бути навчальна програма, укладена відповідно до вимог кожного року навчання. Тематичне планування змісту навчального матеріалу здійснюється відповідно до кожного семестру й містить теоретичні та практичні заняття. Тут у процесі роботи над програмними творами й вокальними вправами учні набувають вокально-технічні навички, необхідні для подальшого становлення й самореалізації.

Планом теоретичної підготовки повинно бути передбачено знання учнями історії і теорії вокального мистецтва. Учні дізнаються про історичний розвиток національного вокального виконавства, вивчають життєдіяльність відомих вітчизняних співаків та визначають їхню роль у розвитку вокального мистецтва, а також усвідомлюють значення сольного співу в розвитку традицій

українського народу. Суттєвою складовою вокальної підготовки молоді вважається слухання, ознайомлення й аналіз манери виконання музичних творів академічного, народного та естрадного жанрів відомими вітчизняними і зарубіжними співаками.

Важливим чинником вокально-теоретичної підготовки є обізнаність учнів у засобах музичної виразності, за допомогою яких відбувається інтерпретація змісту вокальних творів. Керівники гуртків повинні піклуватися про те, щоб учні могли зробити самоаналіз власного виконання, що уможливує перевірити якість звучання та привести її у відповідність із заявленою метою, вокально-виконавськими вимогами, авторськими позначеннями, манерою виконання, а також власною інтерпретацією відповідно досвіду, уявлення та усвідомлення музичного й поетичного текстів.

Чільне місце повинно бути відведено питанням акустичних можливостей голосу, його будови, режиму роботи й гігієнічним стандартам, профілактики співочих захворювань, а також координаційної роботи голосового апарата в процесі організації співочого звучання. Крім зазначеного, до теоретичної підготовки входить засвоєння музичних та вокальних термінів, поняття про мутацію, режим роботи, а також правила поведінки під час мутації.

Тож цілком закономірно, що засвоєння теоретичного матеріалу відбувається прямо пропорційно з вокально-технічним вихованням кожного виконавця. Під час практичних занять зосереджується увага на співочій поставі, відбувається відпрацювання навичок точного інтонування, ведеться робота над дикцією та диханням, удосконалюються вокально-технічні навички співочого звукоутворення, засвоєння різних видів звуковедення.

Натомість вокально-технічне виховання передбачає введення до навчальної програми вправ, спрямованих на формування перехідних звуків і звуків верхнього регістру, а також навичок округленого позиційно високого звуковедення. Керівник повинен постійно піклуватися про розширення діапазону кожного учасника гуртка.

У роботі над вокальним репертуаром учитель зосереджує увагу на ролі слів у вокальній музиці, взаємозв'язку музичного та поетичного текстів, створенні художнього образу та розкритті інтонаційно-образного змісту музичного твору. Не повинен забувати він і про відпрацювання елементів акторської майстерності й запровадження хореографічних елементів, має презентувати публічний виступ відповідно до закономірностей сценічної майстерності.

Цілком зрозуміло, що робота над

вокальним репертуаром повинна завершуватися його презентацією засобом концертного виступу, участю в огляді-конкурсі шкільної художньої самодіяльності, фестивалях, олімпіадах. Успіх концертного виступу забезпечується спеціально підібраним одягом, який має бути зручним для виконавця та справляти певне враження на слухачську аудиторію. Гармонічне поєднання якісного виконання музичного твору, хореографії та костюмів виконавців забезпечує перемогу на концертному олімпі.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку загальної музичної освіти й художньо-естетичного виховання молоді в умовах загальноосвітніх навчальних закладів вважається засвоєння культурних цінностей вітчизняного музичного мистецтва, опанування зразків фольклорної і народної музики.

У сучасних загальноосвітніх навчальних закладах молодь з великим задоволенням і відповідальністю бере участь у діяльності вокальних, інструментальних та вокально-інструментальних ансамблів, призначення яких у виконанні народної музики. Головним завданням керівника такого колективу є формування навичок виконання українських народних пісень, виховання пізнавального інтересу й поваги до традицій свого народу, розвиток творчих здібностей молоді, а отже формування естетичної культури особистості.

Необхідною умовою успішної діяльності фольклорного колективу або ансамблю народної музики є використання народної манери виконання. З цією метою запроваджується метод співу з голосу або на слух, сутність якого полягає в тому, що керівник гурту співає мелодію і показує зразок манери подачі звука, а учні повторюють за керівником. Для усвідомлення й опанування народної манери виконання варто учасникам ансамблю запропонувати переглянути відеоматеріали із записами пісень у виконанні бабусів та дідусів, котрі зберегли ці пісні, які вони чули у виконанні своїх родин і які презентують історичне минуле нашого народу. Складно оцінити значущість і роль цих пісень у вихованні шанобливого ставлення до історичного минулого українського народу, його культурного й соціально-економічного життя.

Слушно зазначити, що звернення до фольклору вимагає відповідної манери виконання. За такої ситуації необхідно підібрати й розучити певні рухи, які сприятимуть більш свідомому сприйманню інтонаційно-образного змісту народної музики. Використовуючи елементи театралізації, доречно урізноманітнити виконання, надати можливість учасникам гурту виявити емоційне

відношення та власне ставлення до ситуації і тих подій, які покладено в основу музично-поетичного тексту. Потрібно організувати зустрічі з носіями фольклору у світлиці, де є можливість спілкування із самодіяльними гуртами старшого покоління.

Виконання народних пісень із супроводом потребує підтримки концертмейстера-баяніста або інструментальної групи, до якої входить баян, скрипка, контробас, ударні та шумові інструменти. Наразі ударні й шумові інструменти можуть бути використані учасниками вокального гурту. Такий підхід свідчить про високий рівень виконавської майстерності учасників колективу.

Навчальною програмою з «Фольклорного ансамблю» передбачено теоретичну і практичну підготовку його учасників. Учні усвідомлюють необхідність і важливість розспівування, здобувають знання про феномен співочого голосу, режим його роботи та гігієну, роль головного резонатора в збереженні високої позиції звука, про будову й роботу голосового апарата, співочу установку, про опору звука, м'яку й тверду атаку звука.

Участь у фольклорному ансамблі передбачає вивчення музичної і вокальної термінології, таких ключових понять, як динаміка, нюанси, кульмінація, діапазон, лад, примарні та перехідні звуки, співочі регістри, теситура. Крім зазначеного, гуртківці повинні усвідомлювати значення української народної пісні у вокальному вихованні співаків, визначення таких понять, як: атака звука (м'яка, тверда, придихальна), засоби музичної виразності, логіка мови, орфоєпія, роль вертикального і горизонтального строю, типи дикування.

Теоретична підготовка уможливіє ефективність проведення репетиційних занять з учасниками гурту. Керівник ансамблю особливу увагу зосереджує на чистоті інтонації, розвитку ладового й гармонічного слуху співаків. За допомогою спеціально підібраних вправ досягається активна робота артикуляційного апарата, так необхідна для чіткого вимовлення слів у народних піснях. Значної уваги керівника потребує робота з формування навичок двоголосного та триголосного співу.

Не залишається поза увагою керівника й виховання свідомого ставлення учнів до музично-виконавських завдань, а саме: фразування, емоційної передачі художнього й музичного образів, декламації тексту. Окремим питанням уважається можливість інсценізації пісень через міміку, пластику, сценічні рухи та костюми. На етапі накопичення репертуару керівник гуртка зосереджує увагу на сценічній майстерності, котра суттєво впливає на якість концертних

виступів.

Безумовно, стимулом роботи для учасників фольклорних гуртів є концертно-виконавська діяльність. Це може бути участь як у збірних концертах, так і в концертах за певним тематичним спрямуванням. До організації і участі в концертах необхідну допомогу надають батьки. І насамперед це забезпечення концертних виступів відповідною формою одягу. Після завершення концерту варто підтримати його учасників, а також проаналізувати якість виконання репертуару, виступи солістів, накреслити план подальшої роботи над удосконаленням виконавських навичок.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Зважаючи на вищезазначене, варто наголосити увагу на тому, що формування професійної готовності майбутніх учителів музики до художньо-творчої діяльності є головним завданням викладачів фахових дисциплін вищих навчальних закладів мистецького спрямування. Залучення майбутніх учителів музики до роботи у гуртках сольного співу та фольклорних ансамблях і ансамблях народної музики, опанування методикою роботи з цими колективами уможливить формування вмінь і навичок, необхідних у майбутній професійній діяльності. Перспективи подальших наукових розвідок можуть бути пов'язані із залученням студентів до інших форм музикування, набуття досвіду роботи з хоровими колективами, вокальними ансамблями, різних за складом інструментальних колективів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Апраксина О. А. Методика музикального виховання в школі: Учеб. пособие для студетов пед. ин-тов по спец. № 2119 «Музыка и пение» / О. А. Апраксина. – М.: Просвещение, 1983. – 224 с., нот. ил.
2. Гадалова І. М. Методика викладання музики у початкових класах: навч. посібник / І. М. Гадалова. – К.: ІСДО, 1994. – 272 с.
3. Олексюк О. М. Музична педагогіка: навчальний посібник / О. М. Олексюк. – К.: КНУКІМ, 2006. – 188 с.
4. Осеннева М. С., Безбородова Л. А. Методика музикального виховання младших школьников: учеб. пособие для студ. нач. фак. Педвузов / М. С. Осеннева, Л. А. Безбородова. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 368 с.
5. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: навч. посібник / Е. П. Печерська. – Київ: Либідь, 2001. – 272 с.
6. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти. Нав. методичний посібник / О. Я. Ростовський. – Тернопіль. Навчальна книга. «Богдан». 201. – 620 с.

7. Черкасов В. Ф. Теорія і методика музичної освіти: навч. посіб / Володимир Черкасов. – К.: ВЦ «Академія», 2016 – 240 с. – (Серія «Альма-матер»).

REFERENCES

1. Apraksyna, O. A. (1983). *Metodyka muzikal'noho vospytanyya v shkole: Ucheb. posobyе dlya studentov ped. un-tov po spets. № 2119 «Muzuka y penye»*. [Methods of musical education in school] Moscow.

2. Nadalova, I. M. (1994). *Metodyka vykladannya muzyky u pochatkovykh klasakh*. [Methodology of teaching music in elementary classes]. Kyiv.

3. Oleksyuk, O. M. (2006). *Muzychna pedahohika*. [Musical pedagogy]. Kyiv.

4. Osenneva, M. S., Bezborodova, L. A. (2001). *Metodyka muzikal'noho vospytanyya mladshykh shkol'nykov*. [Methodology of musical education of younger schoolchildren]. Moscow.

5. Pecherskaya, Ye. P. (2001). *Uroki musiki v pochatkovykh klassakh*. [Methodology of musical education of younger schoolchildren]. Kyiv.

6. Rostovs'kyu, O. Ya. (2011). *Teoriya i metodyka muzychnoyi osvity*. [Theory and methodology of music education]. Ternopil'.

7. Cherkasov, V. F. (2016). *Teoriya i metodyka muzychnoyi osvity*. [Theory and methodology of music education]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: становлення і розвиток мистецької освіти в Україні, теорія і методика викладання мистецьких дисциплін.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHERKASOV Volodimer Fedorovich – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Department of Musical Art and Choreography of Centralukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: the formation and development of artistic education in Ukraine, the theory and methodology of teaching artistic disciplines.

Стаття надійшла до редакції 28. 02. 2019 р.

Рецензент – д.п.н. професор Стратан-Артишкова Т. Б.

УДК 378,147.33-027,22:78

ВАЛЬКЕВИЧ Раїса Андріївна –

народна артистка України, професор кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
e-mail: pednauk@gmail.com

ФОРМУВАННЯ СЦЕНІЧНО-ВИКОНАВСЬКОГО САМОКОНТРОЛЮ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сценічно-виконавська діяльність передбачає мобілізацію зусиль виконавця та використання музично-теоретичних знань, практичних умінь та навичок, що складають рівень виконавської діяльності у поєднанні із ініціативною емоційною уявою та емоційним інтелектом виконавця.

Діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва вимагає щоденної роботи над собою, яка фізично і психічно досить виснажлива. Володіння психомоторикою допомагає вчителю стати переможцем, виявити більшу витривалість, працездатність, фізичну і моральну зібраність. Продуктивність роботи і продуктивність творчої уяви вчителя музичного мистецтва проявиться останні 6-7 днів перед виступом і залежить від усвідомлення ним першочергових завдань виконання програми. Уміння загальмувати небажані психологічні імпульси та зміцнити ті,

які потрібні, становлять суть вольової регуляції, психомоторики та самоконтролю. Таким чином, стає можливим визначити завдання домінантного етапу підготовки виконавця та якості готовності щодо публічного виступу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях Т. І. Пашукової, А. І. Допіри, Г. В. Дьяконова творча уява передбачає створення образу, ситуації, ознаки, які не мають аналогів. У даному випадку це створення образу без заданого зразка. Крім того, показник творчості свідчить про суб'єктивну новизну результатів, якщо вони нові або оригінальні. Тобто уява характеризується як якісний, кінцевий творчий показник для оцінювання. На думку О. М. Дьяченко, «специфіка форми організації уяви полягає в тому, що в уяві відбувається злиття наочного змісту образу одного об'єкту з наочним змістом образу іншого» [11, с. 44–51]. Піаже, виділяє два види уяви: уява «неначе»,